

Németh T. Enikő

Intenciók és nézőpontok a nyelvhasználatban*

1. Bevezetés

A nyelvtudomány számos diszciplínájában a nyelvhasználat leírása során kiemelt és gyakran kizárólagos szerepet kapott a verbális kommunikáció vizsgálata. Ugyanakkor az utóbbi évtizedekben megjelent egy olyan új kutatási irány a nyelvhasználat elemzésében, amely szerint a nyelvhasználat és a kommunikáció nem azonosítható egymással, mivel a nyelvhasználatnak nem egyedüli formája a kommunikatív használat (Chomsky 1977; Bierwisch 1980; Kasher 1986; 1991; Nida 1990; Németh T. 2008; 2013a; 2013b). Ahhoz, hogy a nyelvhasználat kommunikációtól eltérő formáiról lehessen beszélni, meg kell határozni, mit értünk kommunikáción. Egy explicit kommunikációdefiníció birtokában a nyelvhasználat egyes konkrét megvalósulásairól el lehet dönteni, hogy kommunikációnak minősülnek-e vagy sem. A filozófiai, majd az arra építkező kognitív pragmatikai hagyomány a kommunikációt a megnyilvánuló személy szándékaiból kiindulva határozza meg (Grice 1975; Searle 1969; Strawson 1971; Sperber–Wilson 1986/1995). Korábbi munkáimban a kommunikációnak a Sperber és Wilson (1986/1995: 63) által megformált definíciójából kiindulva explicit módon elkülönítettem egymástól a kommunikatív, informatív és manipulatív nyelvhasználatot, valamint az elszólást, továbbá részletesen jellemeztem az informatív nyelvhasználatot a kommunikációtól való különbségeire és azzal való azonosságaira koncentrálni (vö. pl. Németh T. 2008; 2013a; 2013b).

A verbális interakciók résztvevői nem tudják közvetlenül azonosítani egymás szándékait, a szándékok felismeréséhez, azaz az elmeolvasáshoz kulcsok kellenek. Az egyik ilyen kulcs a nyelvhasználók perspektívája, amely különböző nyelvi és nem nyelvi indikátorok segítségével azonosítható. Jelen tanulmánynak három fő célja van. Először, annak megvizsgálása, hogy a nyelvhasználat különböző társas formáiban, elsősorban a kommunikatív, az informatív, valamint a manipulatív nyelvhasználatban a megnyilatkozók hogyan tudják a nyelvhasználati formákra vonatkozó szándékaikat megvalósítani perspektíváikon keresztül, illetve milyen perspektívákat szeretnének kialakítani partnereikben. Másodsorban, annak elemzése, hogy a partnerek hogyan tudják a megnyilatkozók szándékait kikövetkeztetni azáltal, hogy interpretálják és felveszik azok perspektíváit saját perspektívájukra és a megnyilatkozók által nyújtott evidenciákra, nyelvi és nem nyelvi kulcsokra hagyatkozva. Harmadsorban, annak kiderítése, hogy vajon megjósolható-e a kommunikatív, informatív és manipulatív nyelvhasználat sikeressége az alapján, hogy mennyire esnek egybe, illetve milyen mértékben különböznek egymástól a nyelvhasználók perspektívái.

E három cél megvalósítása érdekében dolgozatomat a következőképpen építem fel. A 2. fejezetben röviden összefoglalom a nyelvhasználat különböző formáiban jelen lévő szándékok szerepére vonatkozó eredményeimet, illetve néhány ponton továbbfejleszttem azokat az osztrénv-következtetéses kommunikáció definíciójának a módosításával. A 3. fejezetben bevezetem a perspektíva és a perspektíva felvétel fogalmát és elhelyezem a nyelvhasználati formákra vonatkozó szándékokat a perspektíván belül, feltételezve egy

---

*Jelen tanulmány az MTA-DE Elméleti Nyelvészeti Kutatócsoportja és az MTA Hajdú Péter Vendégkutatói Ösztöndíja támogatásával készült.

intencionális nézőpontot, majd megmutatom, egyfelől, hogy a megnyilatkozók és partnereik perspektíváinak egyezése, hogyan eredményezheti a kommunikáció és az információközlés sikerességét és hogyan vezethet sikertelen manipulációhoz, másfelől pedig azt, hogy a megnyilatkozók és partnereik perspektíváinak különbözősége hogyan vezethet sikertelen kommunikációhoz, illetve sikeres információközléshez és manipulációhoz. A 4. részben összegzem eredményeimet.

2. A szándékok szerepe a nyelvhasználat különböző formáiban

A Sperber és Wilson (1986/1995: 63) által kezdeményezett relevanciaelmélet a kommunikációt osztenzív-következtetési viselkedésnek tartja, amely a kommunikátor két szándékán alapul. Egyrészt az informatív szándékon, amelynek megfelelően a kommunikátor informálni akarja partnerét egy I feltevésről (Sperber–Wilson 1986/1995: 58), másrészt a kommunikatív szándékon, amely az informatív szándék felismertetésének a szándéka (Sperber–Wilson 1986/1995: 61). A kommunikátor osztenziója révén valósítja meg szándékait, magára irányítja partnere figyelmét, megmutatja partnerének a közölni kívánt I feltevésről, továbbá megmutatja informatív szándékát. A partner pedig feldolgozza az I feltevésről és következtet a kommunikátor informatív szándékára. Mindezeket figyelembe véve Sperber és Wilson (1986/1995: 63) a következőképpen határozza meg a kommunikációt:

- (1) Osztenzív-következtetési kommunikáció: a kommunikátor létrehoz egy stimulust, amelynek révén mind a maga, mind a hallgatóság számára kölcsönösen nyilvánvalóvá válik azon szándéka, hogy a létrehozott stimulussal nyilvánvalóvá vagy még nyilvánvalóbbá akar tenni a hallgatóság számára egy $\{I\}$ feltevésről.¹

A kommunikátor által létrehozott stimulusok azok az észlelhető fizikai változások, amelyek megragadják a partner figyelmét, jelezve a kommunikátor kommunikatív szándékát, továbbá nyilvánvalóvá vagy még nyilvánvalóbbá teszik a kommunikátor által közölni szándékolt feltevéseket, amelyek az aktuális világ reprezentációjának tartott gondolatok. A világ tényállásai akkor nyilvánvalóak egy egyed számára egy t időpontban, ha az egyed képes azokat a t időpontban mentálisan reprezentálni és a mentális reprezentációkat igazoltsági értékkel – pl. valószínűleg igaz, biztos, kevésbé biztos, valószínűleg hamis – ellátni (Sperber–Wilson 1986/1995: 2, 39).

A verbális kommunikáció akkor tekinthető sikeresnek, ha a beszélő rendelkezik ezekkel a szándékokkal, a partnere pedig felismeri a beszélő informatív szándékát és feldolgozza a közölni szándékolt információt, az I feltevésről.² Sperber és Wilson (1986/1995: 63–64) megemlíti, hogy definíciójuk megengedi az ún. nem szándékos (unintentional) kommunikációt is. Előfordulhat ugyanis, hogy egy stimulus, amelyet létrehozója pusztán azért produkált, hogy informáljon általa egy másik személyt valamiről, nyilvánvalóvá teszi az informatív szándékot. Sperber és Wilson ezt az esetet is kommunikációnak nevezi. Csakhogy kommunikációnak tekinteni ezt az esetet, ellentmond az osztenzió és a kommunikatív szándék Sperber és Wilson által használt fogalmának, és bár a

---

¹ „*Ostensive-inferential communication*: The communicator produces a stimulus which makes it mutually manifest to communicator and audience that the communicator intends, by means of this stimulus, to make manifest or more manifest to the audience a set of assumptions $\{I\}$ ” (Sperber–Wilson 1986/1995: 63). A továbbiakban a kapesos zárójel használatától eltekintek, mert az I a halmaz nevét jelöli.

² A sikertelen kommunikáció okainak és fajtáinak relevanciaelméleti megközelítésére l. Ivaskó–Németh T. 2002.

szerzőpáros megjegyzi, hogy definíciójuk könnyedén módosítható lenne annak érdekében, hogy a szándékosság szükséges feltétele legyen a kommunikációnak, mégsem módosítják azt. Ha a kommunikatív szándék meglétét a kommunikáció szükséges feltételének gondoljuk, akkor a sperber-wilsoni definíciót módosítani kell. A módosítás mellett szól magának a szerzőpárosnak is két érve. Az egyik egy grice-i típusú érv, amely szerint az információközlés hatékonyságát nagyban megnöveli az, ha az információközlő szándékra vonatkozóan is nyújtunk evidenciát a partnerünknek. A másik érv a kommunikatív szándék mellett az, hogy a felek arra törekszenek a kommunikáció során, hogy egymás kognitív környezetét (cognitive environment) módosítsák és kiterjesszék.³ Mindezeket figyelembe véve kívánatosnak tűnik megváltoztatni a kommunikáció definícióját úgy, hogy abból kiolvasható legyen az, hogy a kommunikatív szándék megléte szükséges feltétele a kommunikációnak (Németh T. 2013b):

- (2) Az osztenzív-következtetési kommunikáció módosított definíciója: A kommunikátor létrehoz egy stimulust, amellyel kölcsönösen nyilvánvalóvá teszi mind a maga, mind a hallgatóság számára, hogy ezen stimulus segítségével nyilvánvalóvá vagy még nyilvánvalóbbá szándékozik tenni a hallgatóság számára egy *I* feltevés halmazát.⁴

A módosított definícióban világosan látszik, hogy a kommunikatív szándék megléte feltételezi az informatív szándékot. Következésképpen a kommunikációban mindig zajlik információközlés, ugyanakkor információközlés lehetséges kommunikatív szándék nélkül is (Németh T. 2008: 163). A verbális interakciókban továbbá az is előfordul, hogy a megnyilatkozó személy manipulatív szándéktól vezérelve manipulálni akarja a hallgatóságot. A manipulatív szándék olyan befolyásolási szándék, amelyet semmiképpen sem szeretne a beszélő felismertetni, tehát a beszélő a manipulatív szándékot el kívánja rejtteni (2007). A manipulatív szándék megléte a manipuláció szükséges feltétele. Mivel a manipuláció rejtetten működik, azaz nem osztenzív viselkedés, a megnyilatkozó személynek szüksége van egy osztenzív nyelvhasználati formára, amelyen keresztül rejtetten manipulálhat. Ennek megfelelően manipulatív verbális információközlés, illetve manipulatív verbális kommunikáció jöhet létre. Tekintsük a (3)-beli beszélgetést, amely egy szombat reggel hangzik el egy apa és gyerekei között a gyerekszobában, miközben az anya a reggelit készíti a konyhában. A társalgásban a szombati napjukat tervezik a beszélgető felek.

- (3) Apa: Gyerekeim, mit szeretnétek ma ebédre?
Lány: A halászlé jó lesz, apa, ahogy anya mondta tegnap.
Fiú: Bárcsak lenne palacsinta is!

A (3)-ban az apa megnyilatkozását a *Gyerekeim* megszólítással a gyerekei felé címezi, magára irányítja a figyelmüket és egy tipikus kommunikációs párszekvencia, egy kérdés-válasz szomszédsági pár első tagját valósítja meg. Az apa nyilvánvalóvá teszi gyerekei számára informatív szándékát, azaz kommunikál velük. A lány válaszol a kérdésre, az *apa* megszólítással szintén figyelmet kér és nyilvánvalóvá teszi informatív szándékát. A lány is

³ A kognitív környezet az egyed számára egy *t* időpontban nyilvánvaló feltevések halmaza (Sperber–Wilson 1986/1995: 39).

⁴ A módosított definíció angolul: „The communicator produces a stimulus by which she makes it mutually manifest to herself and audience that she intends, by means of this stimulus, to make manifest or more manifest to the audience a set of assumptions *I*.” (Németh T. 2013b).

kommunikál az apjával. Ugyanakkor elképzelhető, hogy a lány informatív szándékkal rendelkezik az anya felé is, akiről tudja, hogy a konyhában hallhatja, hogy miről beszélgetnek a családtagjai a szobában, de kommunikatív szándéka nincsen az anya felé. A fiú megnyilatkozása szintén lehet kommunikatív válasz az apa kérdésére, de az is elképzelhető, hogy a fiúnak manipulatív szándéka is van az apja irányába, például arra szeretné rávenni az apját, hogy járjon közben az anyánál annak érdekében, hogy palacsinta is legyen ebédre. Ez utóbbi esetben a fiú manipulatív kommunikációt hajt végre. A fiúnak továbbá az anya felé is lehet manipulatív és informatív szándéka, azáltal, hogy az anyának is birtokába kívánja juttatni az információt arról, hogy palacsintát is enne ebédre és ennek a kívánságnak a kifejezésével arra szeretné rávenni az anyját, hogy süssön palacsintát. A (3) belüli beszélgetés egyes megnyilatkozásai a szerint értékelhetők kommunikációként, információközlésként, illetve manipulációként, hogy milyen szándékokat tulajdonítunk a megnyilatkozóknak. Már itt érdemes hangsúlyozni, hogy a beszélő egyazon megnyilatkozással egyszerre, egyidejűleg többféle nyelvhasználati formát is magvalósíthat egy beszélgetés különböző résztvevői, valamint a beszélgetést kívülről észlelő személyek felé.⁵ Az alábbi táblázatban összefoglalva látható, hogy a kommunikatív, informatív és manipulatív nyelvhasználati formában milyen szándékokkal rendelkeznek a nyelvhasználók.

1. táblázat: Nyelvhasználati formák és a nyelvhasználók szándékai

A sikeres verbális kommunikációhoz, verbális információközléshez és verbális manipulációhoz nem elég azonban az, hogy a megnyilatkozó személy az adott nyelvhasználati formára jellemző szándékokkal rendelkezzen, hanem az is szükséges, hogy ezek a szándékok teljesüljenek. A sikeres kommunikációban a partnernek fel kell ismernie a kommunikátor informatív szándékát és fel kell dolgoznia a kommunikátor által explicit és implicit közölni kívánt *I* feltevés-halmazt. A sikeres információközlésben a hallgatónak fel kell dolgoznia a beszélő által explicit és implicit közölni kívánt *I* feltevés-halmazt. Előfordulhat az is, hogy a hallgató felismeri a beszélő informatív szándékát, annak ellenére, hogy a beszélőnek nincsen olyan szándéka, hogy fel szeretné ismertetni az informatív szándékát, azaz nincsen kommunikatív szándéka. Ez az eset annak ellenére, hogy a hallgató felismeri a beszélő informatív szándékát, semmiképpen sem tekinthető sikeres kommunikációnak, hiszen a beszélőnek nincsen kommunikatív szándéka (vö. a (2)-ben az osztenzív-következtetési kommunikáció módosított definícióját). A sikeres manipulációban a manipuláló személy manipulatív szándéka rejtve marad. A sikeres manipulatív információközlésben a hallgató feldolgozza a megnyilatkozó személy által közölt információt, a sikeres manipulatív kommunikációban pedig még a beszélő informatív szándékát is felismeri, teljesítve ezzel a manipuláló személy kommunikatív szándékát. Ugyanakkor a manipuláló személy manipulatív szándékát egyik esetben sem szabad, hogy felismerje a hallgató. A (3)-ban az apa kommunikációja akkor lesz sikeres, ha a lánya és a fia felismeri az apa informatív szándékát, amivel teljesül az apa kommunikatív szándéka, továbbá feldolgozza az informatív szándék tartalmát, azaz megérti a *Gyerekeim, mit szeretnétek ma ebédre?* kérdést, amivel teljesül az apa informatív szándéka. A lány információközlése az anya irányába akkor lesz sikeres, ha az anya fel tudja dolgozni a lánya megnyilatkozását. A fiú manipulatív kommunikációja az apa irányába akkor lesz sikeres, ha az apa felismeri a fia informatív szándékát, feldolgozza a közölni szándékolt *I* feltevés-halmazt a *Bárcsak lenne palacsinta is!* megnyilatkozás

⁵ Az informatív, kommunikatív és manipulatív szándékok kombinálódásának további elemzésére egy és ugyanazon megnyilatkozás esetében különböző résztvevők és kívülállók felé l. Németh T. 2013b.

interpretációjával és arra a következtetésre jut, hogy a fia kívánságának teljesülése érdekében közben jár az anyánál, hogy süssön palacsintát. Ugyanakkor a fia manipulatív szándékát nem ismeri fel, azaz arra nem jön rá, hogy a fia éppen e tekintetben befolyásolni kívánta őt, azaz teljesül a fiú manipulatív szándéka is. A fiú manipulatív információközlése az anya felé pedig akkor lesz sikeres, ha az anya feldolgozza a fia megnyilatkozását, de nem ismeri fel a manipulatív szándékot, hanem mintegy magától dönt úgy, hogy teljesíti a fia kívánságát, palacsintát is süt ebédre.

Ahogy a Bevezetésben jeleztem, a verbális interakciók résztvevői nem tudják közvetlenül azonosítani egymás szándékait. A következő fejezetben dolgozatom második és harmadik céljának megvalósítása érdekében azt vizsgálom meg, hogy a nyelvhasználók perspektívái, illetve egymás perspektíváinak figyelembe vétele és felvétele hogyan járul hozzá a szándékok kifejezéséhez és teljesüléséhez.

3. Perspektívák a nyelvhasználatban

3.1. A perspektíva és a perspektíva felvétel fogalma

Az utóbbi két évtizedben a perspektíva kutatása több tudományterület – narratológia, kognitív nyelvészet, diskurzuselemzés, formális szemantika, pszicholingvisztika, szociálpszichológia stb. – érdeklődésének a homlokterébe került (vö. pl. Sanders–Redeker 1996; Sanders–Spooren 1997; Predelly 2005; Keysar 2007; Epley 2008; Niederhoff 2011, Bezuidenhout 2013). Ezek a diszciplínák különbözőképpen kezelik a perspektíva és az ahhoz szorosan kapcsolódó perspektíva váltás (perspective shift), perspektíva felvétel (perspective taking) fogalmát, ugyanakkor abban a lényegi tulajdonságban megegyeznek, hogy a nyelvhasználat (nyelv) perspektívikus. A nyelvhasználati formák társas jellegüknél fogva két csoportba sorolhatóak. Az egyik csoportba az individuális nyelvhasználati formák tartoznak, mint például az önmagunk számára való éneklés zuhanyozás közben, vagy a tanulás, memorizálás során alkalmazott nyelvhasználat. A másik csoportot a társas nyelvhasználati formák alkotják, mint például a kommunikatív, informatív és manipulatív nyelvhasználat, amelyek során a megnyilatkozó személy egy másik személy vagy más személyek felé valósítja meg a nyelvhasználatot. A társas nyelvhasználati formák közül kizárólag a kommunikatív nyelvhasználatot vizsgálták a perspektíva szempontjából. A kommunikáció megnyilvánulásai során a nyelvhasználók képesek egymás perspektíváját figyelembe venni, egymás perspektívájába behelyezkedni (Tomasello 1999; Epley 2008). A kommunikációs partnerek a perspektíva felvételénél megnyilatkozásaikban jelezni tudják, kinek a perspektíváját érvényesítik. A (3)-ban az apa *Gyermekeim* megszólítása egyértelműen jelzi, hogy az apa a saját perspektívájából szólítja meg a gyerekeit, figyelembe véve a közöttük lévő szülő-gyerek kapcsolatot. A megnyilatkozásokban azonban a nyelvhasználók nemcsak a saját perspektívájukat tudják kifejezésre juttatni, hanem partnereikét is. Ez a folyamat a perspektívizáció. A perspektívizációra számos példát lehet hozni a direkt idézéstől kezdve a más perspektívájának az implicit kifejezéséig (vö. pl. Sanders–Spooren 1997; MacWhinney 2005; Csontos–Tátrai 2006). Tekintsük a (3)-beli beszélgetést az anya nézőpontjából! Az anya hallja a beszélgetést a konyhában, ezért fel tudja dolgozni az apa kérdését. Az anya a (4)-ben beszámol a hallottakról, direkt idézet formájában egy új aktuális beszélőt konstruál a megnyilatkozásában, a férjét, akinek a megnyilatkozását szintaktikailag beágyazza a saját megnyilatkozásába:

(4) A férjem azt mondta: „Gyermekeim, mit szeretnétek ma ebédre?”

Az anya *a férjem* kifejezés használatával a saját szociális perspektíváját is kifejezi megnyilatkozásában, jelezve az idézett személyhez való házastársi viszonyát. Ugyanakkor az anya a gyerekei perspektívájából is beszámolhat férje megnyilatkozásáról, ebben az esetben az idézett személy megnevezése a gyerekei szociális perspektívájából történik úgy, mint az (5)-ben:

(5) Apa azt mondta: „Gyerekeim, mit szeretnétek ma ebédre?”

Vegyük észre, hogy az (5)-ben az idézett személy megnevezése névelő nélküli puszta köznévvvel történik. Ha *az apa* határozott főnévi csoport szerepelne az (5)-ben, akkor a megnyilatkozást csak egy, a családon kívüli személy mondhatta volna.⁶ Az anya fia megnyilatkozását hallva a (6)-ot is mondhatja:

(6) A fiam szereti a palacsintát.

A *fiam* kifejezés használata az anya szociális perspektíváját tükrözi, a *szereti* ige használatával viszont az anya implicit módon a fia perspektíváját fejezi ki. Ha ugyanis a megnyilatkozásokban ún. világot létrehozó predikátumok (world-creating predicates) szerepelnek nem egyes szám első személyben,⁷ mint például a megnyilatkozással kapcsolatos igék (*mond, kérdez, válaszol, kér*), vagy a kognícióval kapcsolatos igék (*hisz, gondol, szeret, megért*), akkor implicit módon egy új perspektíva keletkezik a megnyilatkozásokban, hiszen a beszéd, hit, gondolat stb. egy másik személyhez tartozik (Sanders–Spooren 1997: 89). Ennek megfelelően a (6)-ban az anya egy mentális állapotot, egy érzést rendel a fiához és mivel az érzés mindig az érző személy perspektíváját tükrözi, ezért a (6)-ban a *szereti* ige használatával az anya a fia perspektíváját érvényesíti.

Amellett, hogy az emberek társas lény mivoltukból fakadóan a kommunikatív nyelvhasználat interakcióiban képesek egymás perspektíváját felvenni, a sajátjukat megváltoztatni és ezt megnyilatkozásaikban jelölni, azt is figyelembe kell venni, hogy az emberek individuális lények is, akik számára a fizikai és a szociális világ percepciója egyéni perspektívához kötött konstrukció, aminek tudatában is vannak (vö. Maass 1999; Semin 2000; Epley et al. 2004). Az egyéni perspektívák egocentrikusak. A szakirodalomban jelenleg is vita zajlik arról, hogy az egocentrikus egyéni perspektívák, illetve a másik fél perspektívájának a felvétele milyen arányban befolyásolják a kommunikációt. A kérdésre válaszolókat Bezuidenhout (2013) két, egymással ellentétes nézetet képviselő táborba sorolja és a két tábor közti véleménykülönbség mögött a kommunikáció két különböző megközelítését látja. Az első csoportba az individualista magyarázatok tartoznak (vö. pl. Epley et al. 2004; Keysar 2007), amelyek a kommunikációt individuumközpontúnak tartják, a társalgásoknak csak nagyon rövid ideig tartó szeletére, gyakran mindösszesen egyetlen megnyilatkozására fókuszálnak. A második csoportot azok a nem individualista magyarázatok alkotják (vö. pl. Brown-Schmidt–Gunlogson–Tanenhaus 2008; Heller–Grodner–Tanenhaus 2008; Bezuidenhout 2013), amelyek a kommunikáció többrésztvevős jellegzetességére támaszkodnak és hosszabb, több társalgási fordulóból álló szekvenciákat elemeznek, sőt gyakran egész társalgásokat. Kísérleti eredményeikre támaszkodva, az individualista

⁶ Az *apa* és *az apa* kifejezések más-más perspektívát kifejező szerepére Kenesei István (személyes közlés) hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is köszönök.

⁷ Az egyes szám első személyben használt világot létrehozó predikátumokat tartalmazó megnyilatkozások az aktuális beszélők perspektíváját tükrözik, vö. pl. *Szeretem a palacsintát*.

megközelítések mellett érvelnek, hogy a kommunikációban mind a beszélő, mind a hallgató automatikusan, nem tudatosan használja kiinduló pontként saját egocentrikus perspektíváját, majd egy második fázisban a kommunikáló felek tudatosan, erőfeszítések árán felmérik a különbségeket a saját és a partnerük perspektívája között és módosítják a sajátjukat annyira, amennyire szükségesnek vélik, azaz felveszik a társuk perspektíváját a kommunikáció sikerességéhez szükséges mértékben (Epley et al. 2004; Keysar 2007). Ezzel szemben a nem individualista magyarázatok – szintén kísérleti eredményekre támaszkodva – a kommunikáció kooperatív természetét hangsúlyozzák, és nem tartják egocentrikusnak sem a beszélőt, sem a hallgatót. A közös háttérismeretek figyelembe vétele szerintük már a legelső pillanattól jelen van a kommunikációban, következésképpen perspektíva felvétel a kezdetektől történik (Brown-Schmidt–Gunlogson–Tanenhaus 2008; Heller–Grodner–Tanenhaus 2008). Bezuidenhout (2013) a kommunikáció nem egocentrikus magyarázatait plauzibilisebbnek tartja az egocentrikusságra alapozókéinál, mert az előbbieket kísérleti feladatai sokkal jobban hasonlítanak a hétköznapi kommunikációs helyzetekre, amelyekben a résztvevők együttesen, közös feladatként konstruálják a kommunikációt.⁸

Mivel a kommunikáció résztvevői egyszerre individuális és társas lények, a perspektíva és a perspektíva felvétel egocentrikus és társas jegyeket egyaránt kell, hogy mutasson a kommunikációban. Következésképpen a fenti két szembenálló nézet lényeges pontjait egyaránt figyelembe kell venni a kommunikáció leírásánál. Az emberi érzékelés (látás, hallás, szaglás stb.) és mentális működés (tudás, szándékok, attitűdök, érzelmek stb.) egocentrikus, az egyes emberek észlelései és mentális jelenségei akár jelentősen is különbözhetnek egymástól (Epley 2008: 1458). Ugyanakkor nem akárhogyan különbözhetnek, a különbségek biológiailag, fizikailag behatároltak, hiszen fajspecifikusan ugyanolyan típusú érzékszervekkel, ugyanolyan típusú aggyal, mentális működéssel rendelkeznek az emberek. A testbe való azonos biológiai beágyazottságból (embodiment, grounding in the human body) következik a világ hasonló felfogása (MacWhinney 2005), viszont az érzékszervi és mentális működések különböző egyénekhez való kötöttsége miatt vannak egyéni eltérések. Mindebből az következik, hogy a kommunikációban a beszélő és a hallgató egocentrikusságát csökkenti az azonos biológiai beágyazottság. Ugyancsak csökkenti az egocentrikusságot a kommunikáció társas jellege. Viszont annak ellenére, hogy a kommunikációban a perspektíva felvétel per definitionem társas jellegű, a perspektíva felvétel is mutat egocentrikus vonásokat, hiszen a kommunikáló felek egymás perspektíváit a saját perspektívájukon keresztül érzékelik. Mindezeket figyelembe véve, plauzibilisnek tűnik az a kijelentés, hogy a kommunikációban a kommunikátor és partnere perspektívája és egymás perspektívájának a felvétele egyaránt mutat egocentrikus és társas jellegzetességeket, sőt ezen jegyek között intenzív interakciót feltételezhetünk.

A fentebbi gondolatmenetet folytatva, a perspektívát és a perspektíva felvétel fogalmát kiterjeszthetjük a kommunikáción túlra, az individualista és a – kommunikáción kívüli más – társas nyelvhasználati formákra. A nyelvhasználók kiinduló perspektívája a nyelvhasználatban egy komplex, kezdetben egocentrikus mentális pozíció, amely a nyelvhasználó egyéni agyába, testébe van beágyazva, és amely a nyelvhasználó aktuális percepciójából és korábbi (egyéni és társas) tapasztalataiból, tudásából, érzelmeiből, attitűdjeiből stb. tartalmaz információkat. Az individuális nyelvhasználati formák esetén nincs szükség arra, hogy a nyelvhasználó módosítsa a kiinduló perspektíváját, nem szükséges változtatni a kezdeti perspektíva egocentrizmusán. A társas nyelvhasználati formákban

---

⁸ Az együttes konstrukció nemcsak a társalgások megnyilatkozásról megnyilatkozásra való létrehozását jelentheti, hanem akár egyes megnyilatkozások együttes megalkotását (vö. Haugh 2010).

viszont a nyelvhasználóknak kezdettől fogva figyelembe kell venniük a partnereik perspektíváját, módosítaniuk kell az aktuális nyelvhasználat (előtti) kiinduló egocentrikus perspektívájukat, azaz partnereik perspektívájának (részbeni) felvételére van szükség. A társas nyelvhasználati formákban tehát a nyelvhasználók perspektívái egocentrikus és társas aspektusokra támaszkodva formálódnak.

3.2. Az intenciók és a perspektívák közötti kapcsolat a nyelvhasználatban

A perspektíva mint komplex mentális pozíció két fő információforrásból származó információ alapján konstruálódik. Az egyik információcsomag a nyelvhasználat során a percepció által közvetlenül elérhető fizikai környezetből származik és a temporális, valamint téri viszonyokra, a különböző résztvevőkre, a résztvevők közötti szociális kapcsolatokra stb. vonatkozó információkat foglalja magában. Ezen kategóriáknak megfelelően a perspektíván belül téri, idői, szociális nézőpontokat feltételezhetünk, amelyeken keresztül érzékelik és értékelik a nyelvhasználók a nyelvhasználat fizikai környezetét (Levinson 1983; MacWhinney 2005). A téri, idői, szociális nézőpontok kifejezésére többféle nyelvi eszköz áll a nyelvhasználók rendelkezésére. Ezen nyelvi eszközök közé tartoznak a deiktikus kifejezések, amelyek a nyelv és a kontextus közötti kapcsolatokat jelzik a nyelvhasználó nézőpontjából. A deixis hagyományos fajtái, az idő- és helydeixis, a személydeixis, amely a beszédeseményben résztvevők szerepét jelzi, továbbá a deixis újabban feltételezett fajtái, mint például a szociális deixis és a diskurzusdeixis, egocentrikusak (Levinson 1983: 54–68). Tekintsük Levinson (1983: 72) egyik példáját, amely a személydeixist illusztrálja, és amelyet egy anya mond a férjének fiúk, a kis Billie jelenlétében!

- (7) Can Billie have an ice-cream, Daddy?
'Kaphat Billie egy jégkrémet, Apa?

Az anya a (7)-ben megnyilatkozását a férjének címezi, ugyanakkor, mivel a fia is jelen van, a *Daddy* 'apa' megszólítást használja férje megnevezésére. A fia perspektívájának felvétele nyelvileg tükröződik az anya megnyilatkozásában a *Daddy* forma választásával. Ha az anya egocentrikusan viselkedne ebben a helyzetben, és csak a saját szociális nézőpontját érvényesítené, akkor nem törődve Billie jelenlétével, a (8)-hoz hasonló megnyilatkozást produkálna:

- (8) Can Billie have an ice-cream, Darling?
'Kaphat Billie egy jégkrémet, Drágám?

A perspektíva számára a másik fő információforrást a mentális tartalmak, azaz a korábbi tapasztalatok reprezentációi, érzelmek, attitűdök stb. jelentik, amelyeknek szintén megvannak a maguk nyelvi jelölői, pl. a szociális deixis kifejező eszközei, érzelem- és attitűdjelölők. A (7) és (8) esetében az anya szociális nézőpontja nemcsak a percepcióból származó információk, hanem az anyának a családi viszonyokra és azok megnevezésére vonatkozó tudása alapján formálódik, azaz a szociális nézőpont is egy komplex kategória.

Módosítsuk most tovább Levinson példáját és képzeljük el, hogy az apa megbüntette a kis Billie-t szófogadatlanságáért és eltiltotta a jégkrémevéstől! Valamivel később az apa elővesz egy jégkrémet és elkezdni enni. A kis Billie sóvárogva nézi a jégkrémet, de dacból nem akar bocsánatot kérni és nem akarja megkérni az apját, hogy engedje meg neki, hogy ő is egyen jégkrémet. Ekkor lép be az anya, aki nem tud a büntetésről, a helyiségbe. Az anya látja,

hogy a férje jégkrémet eszik, a kis Billie pedig sóvárogva nézi. A látottak és korábbi, Billie-vel kapcsolatos azon ismeretei alapján, hogy mennyire szereti a jégkrémet, az anya felvesz egy olyan perspektívát, amiről azt hiszi, hogy az Billie perspektívája és egy indirekt kérést intéz a férjéhez, hogy adjon Billie-nek jégkrémet. A felvett perspektívából az anya azt feltételezi, hogy Billie szeretne jégkrémet kérni, csak nem mer. Az anya által felvett perspektíva az anya szándékait, kommunikációról lévén szó az informatív és kommunikatív szándékot, valamint a Billie-nek (tévesen) tulajdonított szándékot, hogy jégkrémet kérjen magának is, tartalmazza. Az elemzés alapján a szándékok perspektivikus volta szembetűnő, következésképpen plauzibilisnek látszik egy, a szándékokat magában foglaló intencionális nézőpontot is feltételezni a perspektíván belül. Szándékokkal csak egy bizonyos perspektíván belül rendelkezhetünk, és ahhoz, hogy ki lehessen következtetni partnerünknek a szándékait, fel kell venni az ő perspektíváját. A szándékok perspektivikus jellegének a feltételezése segít a különböző nyelvhasználati formák közötti különbségtételben, illetve hozzájárul a sikeres nyelvhasználat magyarázatához.

3.3. A beszélők és hallgatók perspektívái és intenciói a sikeres verbális kommunikációban, információközlésben és manipulációban

Epley és munkatársai (Epley et al. 2004: 760) hangsúlyozzák, hogy a sikeres társas interakciókban a résztvevőknek meg kell érteniük és el kell fogadniuk, hogy nem teljesen egyformán interpretálják a világot. A különbségek az eltérő észlelésekből és az eltérő előzetes tapasztalatokból, elvárásokból, attitűdökből, érzelmekből stb. származnak. Ezek az eltérések vezetnek oda, hogy ugyanazt az eseményt a különböző résztvevők különbözőképpen reprezentálják (Maass 1999; Semin 2000; Epley et al 2004). Ha a társas interakció résztvevői nem ismerik fel ezeket a különbségeket, az interakció sikertelenné válhat. A verbális kommunikáció a társas interakciók egyik legprominensebb fajtája. A verbális kommunikáció akkor sikeres, ha a kommunikáló felek figyelembe tudják venni egymás perspektíváját és ennek megfelelően meg tudják változtatni saját kiinduló egocentrikus perspektívájukat a szükséges mértékben, azaz a kommunikáló felek ki tudnak alakítani egy, a kommunikációhoz megfelelő közös perspektívát. MacWhinney (2005) szintén alapvetőnek tartja a perspektíva felvételt és a perspektíva váltást a sikeres kommunikációhoz. A kommunikátorok próbálják elérni, hogy partnerük a lehető legnagyobb mértékben ossza az ő perspektívájukat, amihez különböző kulcsokat nyújtanak támpontul.

A sikeres verbális kommunikációban a kommunikátor informatív és kommunikatív szándékkal rendelkezik a partnere felé, amelyek benne foglaltatnak saját perspektívájának az intencionális nézőpontjában. Ahhoz, hogy kommunikatív interakciót lehessen kezdeni egy partnerrel, mindeneelőtt meg kell ragadni a figyelmét, azért, hogy a kommunikátorok meg tudják mutatni informatív szándékukat, másképpen fogalmazva: kifejezésre tudják juttatni kommunikatív szándékukat. Továbbá a kommunikátorok az informatív szándékuk tartalmát, az *I* feltevés halmazát is fel akarják dolgoztatni partnerükkel. E két cél egy és ugyanazon megnyilatkozás által elérhető. Változtassunk egy kicsit azon a szituáción, amelyben a (3)-beli beszélgetés elhangzott és tegyük fel, hogy az apa takarítja a nappalit, a gyerekek a szobájukban játszanak, és az anya a konyhában készíti a reggelit. Az apának hirtelen eszébe jut, hogy be kellett volna vásárolnia, de ehhez előbb tudni kell, hogy mi lesz az ebéd. Ebben a helyzetben hangzik el a (3) módosított változata, a (9).

(9) Apa: Gyerekeim, mi legyen ma az ebéd?

Lány: Jó lesz a halászlé mindkettőnknek, apa, ahogy anya mondta tegnap.

Fiú: Bárcsak lenne palacsinta is!

Az apa először is magára akarja irányítani gyerekei figyelmét, ezért olyan hangosan ejti ki a (9)-beli hangsorát, hogy a gyerekei meghallhassák. Másodszor a *Gyerekeim* megszólítással jelezni szeretné, hogy nem véletlenül hallották meg a gyerekei a hangsort, a megnyilatkozást nekik címezte. A megszólító formának két további funkciója is van. Egyrészt, kifejezi az apa szociális nézőpontját a szobában tartózkodó két fiatal emberi lény felé a családi viszonyoknak megfelelően, másrészt kifejezi az apa azon szándékát, hogy kommunikálni szeretne a gyerekeivel, azaz az apa kommunikatív szándékát, hogy fel akarja ismertetni a gyerekeivel azt a szándékát, hogy információt kíván velük közölni. Az apa megnyilatkozásának hangossága, valamint a megszólító forma hatására a lány az apja felé irányítja a figyelmét és felismeri azt is, hogy az apja egy kommunikatív aktust, egy információkérő kérdést valósít meg. Ezekből a nem nyelvi és nyelvi kulcsokból a lány kikövetkeztetheti apja kommunikatív és informatív szándékát. A lány elfogadja apja kommunikációs kezdeményezését és válaszol a kérdésre. A lány ezzel megváltoztatja kezdeti (kommunikáció előtti) perspektíváját, felveszi apja perspektíváját a kulcsok segítségével és azonosítja apja szándékait. Az apa és a lány perspektívájának intencionális nézőpontja megegyezik a köztük zajló interakcióra vonatkozóan, a kommunikáció sikeres. Érdeemes megjegyezni, hogy az apa és a lány szociális nézőpontja is megegyezik, hiszen mindketten a köztük lévő családi viszonyoknak megfelelően szólítják meg egymást.

Az informatív nyelvhasználatban a megnyilvánuló személynek csak informatív szándéka van. Ahhoz, hogy egy *I* feltevészhalmazt közöljön az informálandó személlyel, magára kell irányítania az adott személy figyelmét, azaz olyan hangosan kell kiejtenie megnyilatkozásait, hogy azokat az informálandó személy meghallhassa, ugyanakkor megszólítást nem használhat, hiszen olyan szándéka (azaz kommunikatív szándéka), hogy informatív szándékát felismertesse az informálandó személlyel, nincsen. Míg a kommunikációban a kommunikátor partnerében olyan perspektívát szeretne kialakítani, amely révén az fel tudja ismerni a beszélő informatív szándékát, addig az információközlésben a beszélő olyan perspektívát szándékozik kialakítani az informálandó személyben, amely intencionális nézőpontja nem teljesen esik egybe az övével, a beszélőé tartalmazza a beszélő informatív szándékát, a hallgatóé a beszélő szándéka szerint nem.

A beszélő viselkedését az informatív nyelvhasználatban kétféleképpen is interpretálhatja az informálandó személy. Egyfelől, felvehet egy olyan perspektívát, amelyben feldolgozza az *I* feltevészhalmazt, miközben azt hiszi, hogy véletlenül hallotta meg a beszélő megnyilatkozását, másfelől felismerheti a beszélő informatív szándékát és ezért azt gondolhatja, hogy az *I* feltevészhalmazt közölni akarja vele a beszélő, következésképpen feldolgozza az *I* feltevészhalmazt.⁹ Például a (9)-ben a fiú azt hiheti, hogy a testvére mindkettőjük nevében válaszolt az apjuk kérdésére, amelyet a testvére megnyilatkozásában a *mindkettőnknek* kifejezés használata sugall. Ezért a fiú kommunikálhatja a *Bárcsak lenne palacsinta is!* megnyilatkozást kizárólag a testvérének, hiszen az apjának már nem kell válaszolnia. A testvéréhez intézett kommunikáció mellett azonban, azzal egyidejűleg, lehet informatív szándéka az apja irányába is, kiejtheti megnyilatkozását olyan hangosan, hogy azt az apa is hallja a nappaliban. Az apa, hallván a fia megnyilatkozását, háromféle perspektívából interpretálhatja azt. Először, gondolhatja azt, hogy véletlenül hallotta meg a fia megnyilatkozását, fiának nincsen informatív szándéka irányába. Másodszor, hiheti azt, hogy a

⁹ A második esetet tekinti burkolt kommunikációnak Sperber és Wilson (1986/1995: 63–64), de ahogy arra a 2.1.-ben már utaltam, ezt az esetet nem lehet kommunikációnak tekinteni a kommunikatív szándék hiánya miatt.

fiának van informatív szándéka irányába, és harmadszor, feltételezheti azt, hogy a fia az ő kérdésére válaszol, kommunikál vele, azaz informatív és kommunikatív szándékkal rendelkezik feléje. Az első esetben az apa és a fiú intencionális nézőpontja különbözik egymástól, hiszen a fiúéban ott szerepel a fiú informatív szándéka, az apáéban viszont nem. A második esetben az apa és a fiú intencionális nézőpontja megegyezik a fiú informatív szándékára vonatkozóan. A harmadik esetben az apa és a fiú intencionális nézőpontja ismét különbözik egymástól, az apa több szándékot feltételez a fia számára, mint amennyivel az valójában rendelkezik, hiszen a fiú intencionális nézőpontjában csak informatív szándék szerepel az apa felé, az apáéban viszont a fiú informatív és kommunikatív szándékkal rendelkezik. Ha az apa fel tudja dolgozni a fia által közölt szándékot *I* feltevés-halmazt, akkor a fiú informatív nyelvhasználata mindhárom esetben sikeres lehet. Következésképpen, a sikeres informatív nyelvhasználathoz elegendő, ha az informálandó személy feldolgozza a beszélő által közölt szándékot *I* feltevés-halmazt. Ha az informálandó személy felismeri a beszélő informatív szándékát vagy informatív és kommunikatív szándékot is tulajdonít neki, ez nem veszélyezteti az információközlés sikerességét, sőt egyenesen biztosabbá teheti azt (Németh T. 2008). Felmerülhet a kérdés, ha az informatív és a kommunikatív szándék feltételezése jobban biztosítja az információközlés sikerességét, miért alkalmazzuk a kommunikatív szándék nélküli információközlést. Azért, mert ha olyan perspektívából dolgozunk fel egy megnyilatkozást, amely alapján a beszélőnek nem tulajdonítunk informatív és kommunikatív szándékot, akkor azt gondolhatjuk, hogy véletlenül jutottunk az információ birtokába, tehát semmiféle módon nem akarhatott bennünket befolyásolni a beszélő, így a feldolgozott információt megbízhatóbbnak vélhetjük. Ha az apa úgy interpretálja a fia megnyilatkozását, hogy nem tulajdonít informatív szándékot a fiának, akkor semmilyen rejtett szándékot sem fog feltételezni a fia részéről, pl. nem fogja azt gondolni, hogy a fia indirekt módon megkérte őt, hogy járjon közbe az anyánál a palacsintasütés érdekében.

Folytassuk a gondolat kísérletünket és képzeljük el, hogy a (9)-ben a fiú megnyilatkozását a testvére felé informatív és kommunikatív szándékkal, az apja felé informatív szándékkal és az anyja felé informatív és manipulatív szándékkal ejti ki. A *Bárcsak lenne palacsinta is!* megnyilatkozással a fiú egyszerre, egyidejűleg háromféle nyelvhasználati formát valósít meg három különböző címzett irányába: a testvérével kommunikál, az apjával kommunikatív szándék nélkül információt közöl, az anyját pedig információközlésen keresztül szeretné manipulálni. A fiú intencionális nézőpontja mindezeket a szándékokat és megfelelő kombinációkat tartalmazza. A sikeres kommunikáció érdekében a testvérnek olyan perspektívát kell felvennie, amelyben az intencionális nézőpont a fiú szándékaira vonatkozóan azonos a fiúéval. A sikeres információközlés érdekében az apának olyan intencionális nézőpontot kell felvennie, amelyben nincsen információ a fiú informatív szándékára vonatkozóan, hiszen a fiú nem akarja nyilvánvalóvá tenni az informatív szándékát. Az információközlésen keresztül történő sikeres manipulációban pedig a fiú az anyjában az apjához hasonló intencionális nézőpontot szeretné kialakítani. Az anyának azt kell hinnie, hogy véletlenül hallotta meg a fia megnyilatkozását. Fia kívánságának véletlen meghallása elegendő egy jó anyának ahhoz, hogy teljesítse a szóban forgó kívánságot, ezért a fiú manipulatív szándéka teljesülni tud, ha az anya intencionális nézőpontja nem tartalmaz információt a fiú informatív és manipulatív szándékát illetően. Ha az anya felismeri a fia informatív szándékát, az önmagában nem veszélyezteti a manipulatív információközlés sikerességét, ha viszont a manipulatív szándékot is felismeri, az a manipuláció sikertelenségéhez vezethet. Tehát, az anya és a fiú intencionális nézőpontjának különböznie kell legalábbis a fiú manipulatív szándékára vonatkozóan.

Módosítsunk ismét a (9)-beli helyzeten és tegyük fel, hogy a fiúnak a testvére irányába is van manipulatív szándéka az informatív és kommunikatív szándéka mellett, arra szeretné rávenni a testvérét, hogy kérje meg az anyjukat, hogy süssön palacsintát. A manipulatív információközléshez hasonlóan, a manipulatív kommunikáció akkor sikeres, ha a kommunikátor manipulatív szándékát nem ismeri fel a manipulálandó személy, azaz a sikeres manipulatív kommunikációban a manipuláló és a manipulált személy intencionális nézőpontjának különböznie kell a manipulatív szándékot illetően. Ha a testvér nem ismeri fel a fiú manipulatív szándékát, akkor, interpretálván a *Bárcsak lenne palacsinta is!* megnyilatkozást, megkérheti az anyát, hogy süssön palacsintát. Ha viszont felismeri a manipulatív szándékot, akkor visszautasíthatja a fiút például a *Kérd meg Te anyát!* megnyilatkozással.

Összefoglalva: ahhoz, hogy sikeres kommunikációról lehessen beszélni, a kommunikátornak és partnerének osztoznia kell azon az intencionális perspektíván, amely szerint a kommunikátornak informatív és kommunikatív szándéka van. Sikeres információközlés esetén az informálandó személynek nem szükséges felvennie a beszélő intencionális nézőpontját az informatív szándékra vonatkozóan. A sikeres információközlésen keresztüli manipulációban a beszélő és a manipulált személy intencionális nézőpontjának különböznie kell. Végül, a sikeres manipulatív kommunikációban a beszélő és partnere részben közös intencionális perspektívával kell, hogy rendelkezzen, a manipulatív szándékra vonatkozóan azonban különbözővel.

4. Összegzés

Tanulmányomban a perspektíva és a perspektíva felvétel szerepét vizsgáltam a nyelvhasználatban. A verbális kommunikáció, verbális információközlés és verbális manipuláció szándékalapú megkülönböztetése után a perspektíva fogalmát jártam körül. A nyelvhasználatban a perspektívát egy olyan komplex, kezdetben egocentrikus mentális pozíciónak feltételeztem, amely a nyelvhasználó személy agyába van beágyazva. A nyelvhasználók ezen kezdeti egocentrikus perspektívája egyrészt az érzékelésből, másrészt a korábbi mentális állapotokból, pl. háttértudásból, érzelmekből, attitűdökből, szándékokból tartalmaz információkat. A nyelvhasználat társas formáiban a nyelvhasználók megváltoztathatják kiinduló egocentrikus perspektívájukat és kialakíthatnak egy közös perspektívát. Az elemzett nyelvhasználati formákban mind az egocentrikus, mind a társas folyamatoknak fontos szerep jut. Amellett érveltem, hogy plauzibilisnek látszik a nyelvhasználók perspektíváján belül egy intencionális nézőpontot feltételezni, hiszen a nyelvhasználat elemzése arról tanúskodik, hogy a beszélő intenciói perspektivikusak és a hallgató is perspektivikusan ismeri fel a beszélő intencióit. Megvizsgáltam azt is, hogy a beszélők hogyan realizálják szándékaikat perspektíváikon keresztül és milyen perspektívákat próbálnak a hallgatókban kialakítani a kommunikatív, informatív és manipulatív nyelvhasználati formákban. Továbbá tárgyaltam azt is, hogy a hallgatók hogyan próbálják meg kikövetkeztetni a beszélők szándékait a beszélők perspektívájának értékelésével és részbeni vagy teljes felvevésével a beszélők által nyújtott kulcsok és saját, kezdeti, egocentrikus perspektívájuk alapján. A tanulmányban bemutatott elemzések rávilágítottak arra, hogy a kommunikatív, informatív és manipulatív nyelvhasználat sikeressége részben megjósolható az alapján, hogy a beszélők és hallgatók perspektívái mennyire esnek egybe, illetve milyen mértékben különböznek egymástól.

Felhasznált irodalom

- Árvay, Anett 2007. *The analysis of manipulation in Hungarian and American written advertising discourse*. PhD-disszertáció, ELTE, Budapest.
- Bezuidenhout, Anne 2013. Perspective taking in conversation: A defense of speaker non-egocentricity. *Journal of Pragmatics* 48: 4–16.
- Bierwisch, Manfred 1980. Semantic structure and illocutionary force. In: Searle, John R. – Ferenc Kiefer – Manfred Bierwisch (szerk.) *Speech act theory and pragmatics*. D. Reidel, Dordrecht, 1–37.
- Brown-Schmidt, Sarah – Christine Gunlogson – Michael Tanenhaus 2008. Addressees distinguish shared from private information when interpreting questions during interactive conversation. *Cognition* 107: 1122–1134.
- Chomsky, Noam 1977. *Essays on form and interpretation*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Csontos, Nóra – Szilárd Tátrai 2006. Perspectivization and modes of quoting in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* 56: 441–468.
- Epley, Nicholas 2008. Solving the (real) other minds problem. *Social and Personality Psychology* 2/3: 1455–1474.
- Epley, Nicholas et al. 2004. Perspective taking as anchoring and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology* 87: 327–339.
- Grice, H. Paul 1975. Logic and conversation. In: Cole, Peter – Jerry Morgan (szerk.) *Syntax and semantics* 3. *Speech acts*. Academic Press, New York, 41–58.
- Haugh, Michael 2010. Co-constructing what is said in interaction. In: Németh T., Enikő – Károly Bibok (szerk.) *The role of data at the semantics-pragmatics interface*. De Gruyter Mouton, Berlin – New York, 349–380.
- Heller, Daphna – Daniel Grodner – Michael Tanenhaus 2008. The role of perspective in identifying domains of reference. *Cognition* 108: 831–836.
- Ivaskó, Livia – Enikő Németh T. 2002. Types and reasons of communicative failures: a relevance theoretic approach. *Modern Filológiai Közlemények* 4: 31–43.
- Kasher, Asa 1986. Pragmatics and Chomsky's research program. In: Kasher, Asa (szerk.) *The Chomskyan turn*. Blackwell, Cambridge, MA – Oxford, 122–149.
- Kasher, Asa 1991. On the pragmatic modules: a lecture. *Journal of Pragmatics* 16: 381–397.
- Keysar, Boaz 2007. Communication and miscommunication: The role of egocentric processes. *Intercultural Pragmatics* 4: 71–84.
- Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Maass, Anne 1999. Linguistic intergroup bias: Stereotype perpetuation through language. In: Zanna, Mark (szerk.) *Advances in experimental social psychology*. 31. Wiley, New York, 75–104.
- MacWhinney, Brian 2005. The emergence of grammar from perspective. In: Pecher, Diane – Rolf A. Zwaan (szerk.) *The grounding of cognition: the role of perception and action in memory*. Cambridge University Press, Cambridge, 198–223.
- Németh T., Enikő 2008. Verbal information transmission without communicative intention. *Intercultural Pragmatics* 5: 153–176.
- Németh T. Enikő 2013a. Nyelvhasználat, nyelvtan és pragmatika. *Magyar Nyelv* (megjelenés alatt).
- Németh T., Enikő 2013b. The role of perspectives in various forms of language use. *Semiotica* (megjelenés alatt).
- Nida, Eugene 1990. The role of rhetoric in verbal communication. *Language and communication* 10: 37–46.

- Niederhoff, Burkhard 2011. "Perspective - Point of View", Paragraph 2. In: Hühn, Peter et al. (szerk.): *The living handbook of narratology*. Hamburg University Press, Hamburg. [http:// hup.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php?title=Perspective - Point of View&oldid=1515](http://hup.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php?title=Perspective%20-%20Point%20of%20View&oldid=1515) (2013. március 19.)
- Predelli, Stephano 2005. *Contexts: meaning, truth, and the use of language*. Oxford University Press, Oxford.
- Sanders, José – Gisela Redeker 1996. Perspective and representation of speech and thought in narrative discourse. In: Fauconnier, Gilles – Eve Swetser (szerk.) *Spaces, worlds, and grammar*. Chicago University Press, Chicago, 290–317.
- Sanders, José – Wilbert Spooren 1997. Perspective, subjectivity, and modality from a cognitive linguistic point of view. In: Liebert, Wolf-Andreas – Gisela Redeker – Linda Waugh (szerk.) *Discourse and perspective in cognitive linguistics*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 85–112.
- Searle, John R. 1969. *Speech acts: an essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Semin, Gün R. 2000. Language as a cognitive and behavioral structuring resource: question-answer exchanges. In: Stroebe, Wolfgang – Miles Hewstone (szerk.) *European review of social psychology*. 11. Wiley, New York, 75–104.
- Sperber, Dan –Deirdre Wilson 1986/1995. *Relevance: communication and cognition*. Blackwell, Cambridge, MA – Oxford, 1./2. kiadás.
- Strawson, Peter Frederick 1971. Intention and convention in speech acts. In: Rosenberg, Jay Frank – Charles Travis (szerk.) *Readings in the philosophy of language*. NJ: Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, 599–614.
- Tomasello, Micahel 1999. *The Cultural Origins of Human Cognition*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Kivonat

Tanulmányomban a társas nyelvhasználat különböző formáit, nevezetesen az informatív, a kommunikatív és a manipulatív nyelvhasználatot különítem el a nyelvhasználók szándékai és perspektívái alapján. A nyelvhasználat során a nyelvhasználók szándékai mindig valamilyen perspektíván keresztül realizálódnak, illetve azonosítódnak. A szándékok perspektivikus volta miatt egy intencionális nézőpontot feltételezek a nyelvhasználók perspektíváján belül. A tanulmányban megvizsgálom egyfelől azt, hogyan tudják a beszélők szándékaikat realizálni saját, kezdetben egocentrikus perspektívájuk és partnereik perspektívájának részleges vagy teljes felvétele révén, másfelől azt, hogy a hallgatók hogyan tudják azonosítani a beszélők szándékait azon kulcsok segítségével, amelyeket a beszélők produkálnak, továbbá saját perspektívájuk figyelembe vételével. A tanulmányban bemutatott elemzések rávilágítanak arra, hogy az informatív, a kommunikatív és a manipulatív nyelvhasználat sikeressége részben megjósolható az alapján, hogy a nyelvhasználók perspektívái mennyire esnek egybe, illetve mennyire különböznek egymástól.

Kulcsszavak

A nyelvhasználat társas formái, szándékok, perspektíva, perspektívafelvétel, egocentrizmus.

Abstract

The present paper aims to differentiate various social forms of language use such as communicative, informative, and manipulative ones on the basis of speakers' and hearers' intentions which are assumed to be involved in the intentional viewpoint of their perspectives. The paper analyzes how speakers can realize their intentions through their perspectives and what perspectives speakers intend to develop in their partners of verbal interactions in various forms of language use as well as how partners in verbal interactions of these social forms of language use can infer the speakers' intentions evaluating and taking speakers' perspectives on the basis of indicators provided by speakers and according to their own perspectives. The analyses presented in the paper have shown that the success of informative, communicative and manipulative forms of language use seems to be partly predicted according to what extent the speakers' and hearers' perspectives coincide or differ from each other.

Keywords

Social forms of language use, intentions, perspective, perspective taking, egocentrism.